

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ЛОБОДА Тетяна Михайлівна

УДК 378.147:811.161.2

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ
У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання української мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Паламар Лариса Максимівна,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, завідувач кафедри української
філології для неспеціальних факультетів

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Біляєв Олександр Михайлович,
Інститут педагогіки АПН України,
головний науковий співробітник лабораторії
навчання української мови

кандидат педагогічних наук, професор
Потапенко Олександр Іванович
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
інститут ім. Г.Сковороди, завідувач кафедри методики
української мови і літератури

Провідна установа: Харківський державний педагогічний
університет ім. Г.Сковороди,
кафедра української мови,
Міносвіти і науки України, м. Харків

Захист відбудеться “_7_” червня 2001 р. о 12 00 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 26.053.07 в Національному педагогічному університеті
імені М.П.Драгоманова 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного
університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “_5_” травня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради _____ Г.О.Козачук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Реформування системи освіти в Україні на принципово нових соціально-економічних засадах зумовлює посилення уваги суспільства до підвищення загальноосвітньої, фахової, комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів, забезпечення їхньої конкурентоспроможності.

Виконання завдань, що постали перед вищою школою, вимагають пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розроблення нових методів та організаційних форм взаємодії викладача і студента. Разом з тим самим життям доведено, що тільки ті знання, до яких студент прийшов самостійно, завдяки власному досвіду, думці та діям, стають справді міцним його здобутком. Саме тому вища школа поступово переходить від передавання інформації у готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування у них досвіду самостійної навчальної роботи.

Студент, не підготовлений до самостійного здобуття нових знань, не зможе розвинути в собі ці якості у процесі роботи вчителем у школі. Саме тому педагогічні коледжі, які мають статус вищих навчальних закладів II рівня акредитації, покликані забезпечити не тільки високий рівень професійних знань і вмінь студентів, оволодіння ними активними методами педагогічного впливу, але й сформувати творчу особистість спеціаліста, здатного до самовдосконалення і самоосвіти, а також розвитку цих якостей у своїх майбутніх учнів.

Проблема організації самостійної роботи студентів посіла провідне місце у дослідженнях багатьох педагогів (А.М.Алексюка, С.І.Архангельського, Ю.К.Бабанського, В.П.Беспалька, В.А.Козакова, О.Г.Морова, П.І.Підкасистого, М.М.Солдатенка), психологів (А.В.Петровського, Г.С.Костюка, О.М.Леонтьєва, К.К.Платонова, С.Л.Рубінштейна), методистів (О.М.Біляєва, Л.М.Паламар, М.І.Пентилюк, К.М.Плиско). Ці автори розкривають сутність самостійної роботи, її види і форми, дидактичні й лінгводидактичні принципи, визначають роль, функції у загальній системі підготовки спеціалістів.

У сучасній вищій педагогічній школі дослідження цієї проблеми здійснюється за такими аспектами: педагогічні основи організації самостійної роботи студентів (Е.В.Гапон, Н.І.Гелашвілі, В.О.Кобзарьов, О.В.Рогова, Л.В.Клименко, Г.Є.Гнитецька); контроль за самостійною роботою студентів (Н.П.Краєвська, Р.К.Машанова, В.М.Єфімов, Л.М.Русакова, З.Н.Ямалдінова, Н.В.Черкезова); керівництво аудиторною і позааудиторною самостійною діяльністю студентів (Н.П.Грекова, Л.І.Заякіна, Л.В.Клименко, Т.В.Степура, Д.Д.Тетеріна); формування навичок самостійної навчальної діяльності (Н.О.Ликова, А.Г.Рамошкене, О.В.Рогова, Д.М.Ситдикова); організація самостійної роботи студентів педагогічних закладів різного рівня акредитації (І.П.Бабакова, С.О.Борисюк, Г.Л.Гаврилова, Н.І.Дідусь, С.І.Марченко, О.С.Маслов, М.І.Сичова, О.І.Яхно); організація самостійної діяльності

учнів середніх шкіл і студентів на заняттях української мови (Н.М.Гончаренко, О.М.Горошкіна, С.О.Караман, Г.Р.Передрій, К.М.Плиско, Л.В.Скуратівський, О.Д.Соколова).

Однак проблема організації самостійної роботи студентів педколеджів у процесі їхньої лінгвістичної підготовки не була предметом спеціального дослідження. Відсутність у лінгводидактиці науково обґрунтованих рекомендацій для викладачів-словесників з проблем змісту і технології організації самостійної роботи студентів на заняттях української мови ускладнюють ефективність її здійснення в навчальному процесі.

Внаслідок аналізу стану проблеми на практиці виявлено певні труднощі, з якими зустрічаються студенти й викладачі під час планування, здійснення, контролю самостійної роботи, що обумовлені головним чином суб'єктивними причинами: недостатньою сформованістю у студентів навичок самостійної пізнавальної діяльності та низьким рівнем оволодіння викладачами методикою організації самостійної навчальної діяльності студентів у специфічних умовах педколеджу.

Таким чином, потреба суспільства у підготовці кваліфікованих фахівців з високим рівнем лінгвістичної та комунікативної компетенції, недостатня теоретична та методична розробленість педагогічних умов організації самостійної роботи студентів педколеджу в процесі мовної освіти, а також перспективність розвитку проблеми обумовили актуальність даного дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою наукового дослідження “Лінгводидактичні основи навчання української мови у вищих закладах різного рівня акредитації”, яке здійснюється кафедрою української філології для неспеціальних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка та затверджене вченою радою філологічного факультету університету(Протокол №2 від 23 вересня 1997 року), тема узгоджена у вищеназваному формулюванні у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (Протокол №6 від 26 вересня 2000 року).

Об'єкт дослідження – процес лінгвістичної підготовки майбутніх педагогів у закладах педагогічної освіти II рівня акредитації.

Предмет дослідження – педагогічні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови, що сприяють ефективній організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови.

Гіпотеза дослідження: ефективність організації самостійної роботи студентів у процесі їхньої лінгвістичної освіти значно підвищиться за таких умов: оновлення змісту навчального матеріалу, його структурування, методів реалізації у навчальному процесі та методичного забезпечення курсу мови з урахуванням сучасного рівня

лінгвістичної науки; вивчення індивідуальних навчальних можливостей студентів з метою формування у них інтересу до знань, стимулювання їхньої пізнавальної активності та індивідуального планування самостійної роботи у процесі мовної освіти; озброєння студентів навичками самостійної навчальної роботи, дотримання наступності у процесі виховання самостійності на кожному етапі навчання мови; забезпечення доцільного керівництва самостійною роботою студентів педагогічного коледжу.

У відповідності з поставленою метою і сформульованою гіпотезою визначено **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії й практиці.
2. Дослідити особливості організації викладачами-словесниками самостійної роботи студентів педагогічного коледжу в сучасних умовах.
3. Обґрунтувати структуру керівництва самостійною роботою студентів у коледжі.
4. Теоретично обґрунтувати й апробувати технологію організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови.
5. Розробити систему алгоритмів самопідготовки студентів, форми контролю та самоконтролю з метою забезпечення ефективної самостійної роботи з української мови.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять:

основні положення системного підходу до аналізу процесу навчання (В.С.Ільїн, О.М.Леонтьєв, К.К.Платонов, М.М.Скаткін); специфіки організації навчання у вищих закладах освіти (С.І.Архангельський, Ю.К.Бабанський, В.П.Беспалько, І.І.Кобиляцький, О.Г.Мороз, А.В.Петровський); результати наукових досліджень і методичних пошуків у напрямку підвищення ефективності самостійної роботи студентів (А.М.Алексюк, В.А.Козаков, П.І.Підкасистий, М.М.Солдатенко та ін.); підходи до оцінювання ефективності та якості підготовки, самостійності студентів (Н.В.Кузьміна, А.Г.Молибог, Н.Ф.Тализіна); концепції перебудови освіти в умовах відродження національної самосвідомості, спрямовані на різнобічний розвиток особистості та мовленнєвої діяльності (О.М.Біляєв, М.С.Вашуленко, Л.І.Мацько, В.Я.Мельничайко); теорія лінгвістичної освіти у різних типах навчальних закладів (О.М.Горошкіна, С.О.Караман, Л.М.Паламар, М.І.Пентилюк, К.М.Плиско).

Методи дослідження теоретичного рівня: аналіз психологічної, педагогічної, методичної літератури – для визначення сутності, функцій, видів самостійної роботи студентів; аналіз стану організації самостійної роботи студентів педколеджів – для виявлення актуальних проблем наукового дослідження, його завдань і засобів; вивчення нормативних документів, навчальних планів, програм навчального курсу,

іншої навчально-методичної документації – для визначення лінгводидактичних принципів викладання української мови в педагогічному коледжі, видів самостійної роботи студентів у процесі їхньої лінгвістичної підготовки, умов її ефективної організації; метод моделювання для обґрунтування й розроблення технологічної моделі керівництва самостійною роботою студентів у педколеджі; емпіричного рівня: опитування, бесіда, анкетування, спостереження, експертна оцінка й самооцінка, аналіз статистичних даних, педагогічний експеримент (констатуючий і формуючий) – для створення та апробації технології організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу в процесі викладання української мови; математичні методи обробки даних – для аналізу та інтерпретації результатів експерименту.

Дослідження здійснювалось протягом 1994–2000 років і передбачало декілька етапів науково-педагогічного пошуку.

Перший етап (1994–1995) – теоретичний аналіз і осмислення визначеної проблеми, опрацювання психолого-педагогічної літератури, формулювання проблеми та основних теоретичних положень дослідження, визначення його об'єкту, предмету, гіпотези, мети, стратегії і тактики. Вивчено і проаналізовано практику планування й організації самостійної роботи студентів у педагогічних коледжах, з'ясовано причини труднощів у діяльності викладачів і студентів з організації самостійної навчальної роботи.

Другий етап (1995–1997) – період збору фактичного матеріалу, вивчення навчальної документації. На підставі аналізу спеціальних досліджень з даної проблеми було обґрунтовано педагогічні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови, розроблено критерії й визначено рівень готовності учасників контрольних та експериментальних груп студентів, розроблено програму і методику дослідження, проаналізовано та уточнено вихідні поняття. Опрацьовувались експериментальні матеріали для формуючого експерименту.

Третій етап (1997–1999) – формуючий експеримент, у ході якого вивчалась ефективність запропонованої системи організації аудиторної та позааудиторної самостійної роботи студентів педколеджу. Проводилось коригування розробленої методичної системи, її змісту та способів реалізації.

Четвертий етап (1999–2000) – здійснено порівняльний аналіз результатів констатуючого й формуючого експериментів, їх опис та інтерпретацію.

Наукова новизна дослідження. Виявлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективну організацію самостійної роботи студентів педколеджу у процесі мовної освіти. Розроблено її технологію, до якої входять:

- загальнодидактичні, специфічно-фахові та лінгводидактичні принципи організації самостійної роботи студентів;

- оновлений зміст курсу “Українська мова”, оптимальні форми і методи його реалізації у специфічних умовах педагогічного коледжу.

Розроблено структуру керівництва самостійною роботою студентів педагогічного коледжу. Дістав подальший розвиток понятійний апарат з проблеми дослідження: уточнено класифікацію видів, функцій, форм і принципів самостійної роботи студентів з української мови відповідно до специфічних умов навчання у педколеджі. Запропоновано обґрунтування структури і змісту навичок здійснення самостійної роботи студентів на заняттях української мови та її самоконтролю.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені у дисертації педагогічні умови організації самостійної роботи студентів у процесі викладання української мови та відповідне програмово-методичне забезпечення можна використовувати у педагогічних навчальних закладах різних рівнів акредитації. Впровадження навчальної програми курсу “Українська мова”, методичних рекомендацій для викладачів, студентів, керівників вищих навчальних закладів дасть змогу оптимально планувати самостійну аудиторну і позааудиторну роботу студентів у процесі їхньої мовної освіти та здійснювати ефективне керівництво нею.

Особистий внесок здобувача полягає: у теоретичному обґрунтуванні основних понять проблеми; обґрунтуванні педагогічних умов, які забезпечують ефективну організацію самостійної роботи студентів на заняттях української мови; визначенні технології її впровадження в навчальний процес педагогічного коледжу; розробленні структури керівництва самостійною роботою студентів, системи орієнтирів та типових завдань з української мови для ефективної організації самостійної роботи студентів у процесі мовної освіти; визначенні якісних показників рівнів навчальної самостійності студентів та шляхів їх оптимізації.

Основні положення і рекомендації до організації самостійної роботи студентів **впроваджувалися** безпосередньо у процесі педагогічної діяльності автора на базі шкільного відділення педагогічного коледжу, під час проведення експерименту в системі професійної підготовки майбутніх педагогів. Розроблену технологію організації самостійної роботи студентів у процесі їхньої лінгвістичної підготовки, навчальну програму курсу “Українська мова” і систему орієнтирів для самостійної роботи студентів впроваджено в навчальний процес Педагогічного коледжу при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (Довідка №45 від 15 листопада 2000 року), Київського міського педагогічного коледжу (Довідка №56 від 12 грудня 2000 року), педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (Довідка від 11 січня 2001 року). Всього дослідженням охоплено 45 викладачів і 820 студентів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом виступів на засіданнях кафедр педагогічної творчості, мови та методики викладання мови в початковій школі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

(1998, 1999), кафедри української філології для неспеціальних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка; на засіданнях методичних об'єднань викладачів української мови педагогічних коледжів м. Києва (1998, 1999), регіональних методичних об'єднань викладачів української мови педагогічних коледжів та училищ (м. Коростишів, 1999; м. Біла Церква, 2000). Основні положення дисертаційного пошуку апробовані на наукових конференціях Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (1998, 1999, 2001), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1999, 2000).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 9 робіт, з яких 2 статті – у фахових періодичних виданнях, 2 – навчальні посібники, 4 статті – у збірниках наукових праць, 1 стаття – у збірнику матеріалів науково-практичної конференції.

Структура дослідження: дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків за розділами, загального висновку, списку використаних джерел (254 найменувань) загальним обсягом 240 сторінок та додатків (40 сторінок). У роботі вміщено 36 таблиць, 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методологічні та теоретичні основи дослідження, розкривається його наукова новизна, теоретичне і практичне значення, особистий внесок автора. Сформульовано основні положення, що виносяться на захист, висновки про впровадження і апробацію результатів дослідження.

У розділі I *“Проблема організації самостійної роботи студентів у теорії і практиці підготовки майбутнього вчителя”* розглядаються методологічні, теоретичні та методичні підходи до розв'язання відповідної проблеми, ступінь дослідженості й практичної організації самостійної роботи студентів вищих педагогічних закладів, зокрема у педколеджах, лінгводидактичні основи її організації у процесі викладання української мови.

Сучасна концепція вищої освіти тісно пов'язує хід і результати навчання з рівнями організації самостійної роботи студентів на різних його етапах, що потребує розроблення теоретичних і методичних основ керівництва самостійною навчальною діяльністю. Саме цій проблемі присвячено дослідження Е.В.Гапон, Н.І.Гелашвілі, Л.С.Дергач, Л.М.Клименко, В.О.Кобзарьова, О.В.Рогової, Д.Д.Тетериної та інших.

На думку науковців, система вищої освіти покликана не лише давати студентам певну систему знань, формувати в них професійні вміння та навички, розвивати творче мислення, але й озброювати методикою самостійного пошуку і здобуття інформації, необхідної для подальшої професійної діяльності.

Разом з тим сьогодні серед дослідників цієї проблеми відсутнє єдине розуміння сутності таких понять, як самостійність, самостійна робота студентів, її

функції і види.

Ґрунтуючись на дослідженнях А.М.Алексюка, Г.Є.Гнитецької, Б.П.Єсипова, В.А.Козакова, Р.О.Нізамова, П.І.Підкасистого, О.Я.Савченко, Р.С.Семенової, Д.Д.Тетеріної, ми розглядаємо самостійну роботу студентів як особливу форму навчальної діяльності суб'єкта, у процесі якої студенти оволодівають знаннями і вміннями, а також розвивають такі якості особистості, як самостійність і активність.

Як стверджує В.А.Козаков, мета організації самостійної роботи студентів двоєдина: формування самостійності як риси особистості й засвоєння знань, умінь та навичок.

Власний педагогічний досвід і проведені нами дослідження у педагогічних коледжах України дали змогу визначити види самостійної роботи студентів з української мови:

- за характером керівництва з боку викладача (опосередкована, безпосередня),
- за ступенем самостійності студентів (низька, середня, висока),
- за проявом студентами самостійних дій (обов'язкова, бажана),
- за тривалістю виконання (короткочасна, довготривала),
- за видами діяльності (навчально-пізнавальна, професійна),
- за формами організації (фронтальна, групова, індивідуальна),
- за місцем у навчальному процесі (аудиторна, позааудиторна).

Внаслідок аналізу педагогічної літератури (О.М.Біляєв, С.О.Караман, І.Л.Науменко, Л.М.Паламар, М.І.Пентилюк, К.М.Плиско) визначено принципи навчання, на яких має будуватись педагогічний процес мовної освіти в умовах організованої самостійної роботи студентів педколеджу: загальнодидактичні, специфічно-фахові та лінгводидактичні, які було виділено на підставі двох перших груп. На основі реалізації лінгводидактичних закономірностей викладання мови у компонентах навчальної діяльності, встановлених К.М.Плиско, лінгводидактичні принципи організації самостійної роботи студентів на заняттях української мови визначено так: мета навчання – наукова, пізнавально-практична, комунікативно-функціональна, професійно зорієнтована спрямованість викладання мови; зміст навчання – систематичність і послідовність викладу розділів мовознавства, вивчення мовних явищ у єдності форми і змісту, врахування міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків; процес навчання – організація активної самостійної навчальної діяльності, врахування індивідуальних особливостей студентів, початкового рівня їхньої підготовки, доступність і посиленість змісту навчального матеріалу, використання мовленнєвої практики; результат навчання – реалізація всіх принципів викладання мови для досягнення мети курсу.

Аналіз навчального плану, програми, тематично-календарного планування викладачів-словесників, співбесіди, відвідування занять, анкетне опитування студентів засвідчили, що в педагогічних коледжах існує певний досвід і практика

планування та організації самостійної роботи студентів, яка багато в чому враховує основні напрямки й тенденції сучасної дидактики вищої школи.

Діагностика стану сформованості у студентів навичок самостійної навчальної діяльності дала змогу виявити недостатній рівень попередньої підготовки студентів педколеджів до здійснення її та розвиток у них основних компонентів навчальної культури, а саме: незнання раціональних прийомів розумової діяльності, умов їх застосування, невміння працювати зі спеціальною літературою та іншими джерелами інформації, узагальнювати, систематизувати набуті знання, раціонально планувати й використовувати час навчальної праці.

Внаслідок констатуючого дослідження визначено реальний стан організації самостійної роботи у педагогічних коледжах, виявлено причини труднощів, а також фактори, які залежать як від студентів (знання раціональних прийомів розумової діяльності; вміння планувати й організовувати самостійну роботу), так і від діяльності викладачів (навчання студентів наукової організації розумової праці, підвищення контролю за систематичною роботою протягом семестру, організації систематичних консультацій).

У другому розділі *“Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови”* розроблена, експериментально перевірена та відкоригована сукупність педагогічних умов, які дають змогу ефективно організувати самостійну роботу студентів педагогічного коледжу, враховуючи специфіку даного типу закладу, обґрунтовано й експериментально перевірено технологію її реалізації на заняттях української мови.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася у три етапи:

I етап – встановлення вихідних даних про індивідуально-типологічні особливості готовності студентів до самостійної навчальної діяльності.

II етап – організація педагогічного впливу, спрямованого на удосконалення мотиваційного, змістового і конструктивного компонентів філологічної підготовки студентів в умовах цілеспрямованої організації самостійної роботи; внесення коректив у процес викладання української мови в педколеджі.

III етап – апробація організаційної технологічної моделі самостійної роботи студентів на шкільному відділенні педагогічного коледжу у процесі викладання української мови та оцінка її ефективності.

У ході I етапу дослідження було визначено рівні сформованості навичок здійснення самостійної роботи студентів внаслідок анкетування, спостереження, аналізу результатів контрольних робіт з української мови:

Таблиця 1.

Рівні сформованості навичок самостійної роботи

Група	Кількість студентів	Низький %	Середній %	Високий %
ІІКГ	23	38,5%	48%	13,5%

12КГ	22	34%	50%	16%
13ЕГ	21	47,5%	47,5%	5%
14ЕГ	23	38,5%	48%	13,5%

Аналіз даних таблиці 1 показує, що навички самостійної роботи майбутніх класоводів на початковому етапі такі: більшість студентів має середній рівень. Майже кожен третій-четвертий студент – низький.

З метою швидшої адаптації студентів-першокурсників до навчального процесу у педагогічному коледжі та самостійної роботи у різних видах діяльності було розроблено і впроваджено спецкурс “Організація навчальної діяльності студентів”.

Формуючий експеримент полягав у внесенні коректив у навчальний процес з метою вдосконалення організаційних форм, оновлення змісту та методів здійснення навчальної аудиторної та позааудиторної самостійної роботи на заняттях української мови.

Оновлення змісту навчального матеріалу, його структурування, форм і методів реалізації у навчальному процесі та методичного забезпечення курсу мови здійснювалось на основі взаємозв’язку чотирьох аспектів у формуванні його змісту: наукового, комунікативно-функціонального, професійного, організаційно-дидактичного (доцільне співвідношення змісту та обсягу самостійної навчальної аудиторної та позааудиторної роботи студентів) і передбачало:

- зміну структурних складових компонентів навчальної програми з української мови;
- здійснення внутрішнього впорядкування змісту, форм і методів викладання курсу української мови з урахуванням його специфіки в педагогічному коледжі:
 - 1) розподіл навчального матеріалу на окремі завершені навчальні одиниці за укрупненим принципом;
 - 2) визначення дидактичної мети кожної з них, види, форми і методи самостійної фронтальної та індивідуальної роботи студентів;
 - 3) забезпечення реалізації дидактичної мети кожної навчальної одиниці;
 - 4) організація ефективного керівництва самостійною роботою студентів через консультації, індивідуальні чи групові завдання, методичні вказівки викладачів;
 - 5) здійснення зворотного зв’язку за допомогою самоконтролю студентів і контролю викладачів;
- забезпечення доцільного педагогічного керівництва самостійною роботою студентів всіма підрозділами і викладачами педагогічного коледжу.

У ході дослідження було виявлено, що повноцінна організація самостійної роботи студентів вимагає від викладача здійснення постійного спостереження за перебігом навчального процесу, який може відбуватися як при безпосередньому керівництві викладача, так і опосередковано (рис. 1).

Рис. 1. Форми самостійної роботи студентів у педколеджі

Для ефективної організації самостійної роботи студентів в аудиторний і позааудиторний час було розроблено відповідну систему типових завдань з української мови та обраної спеціальності для студентів (рис. 2).

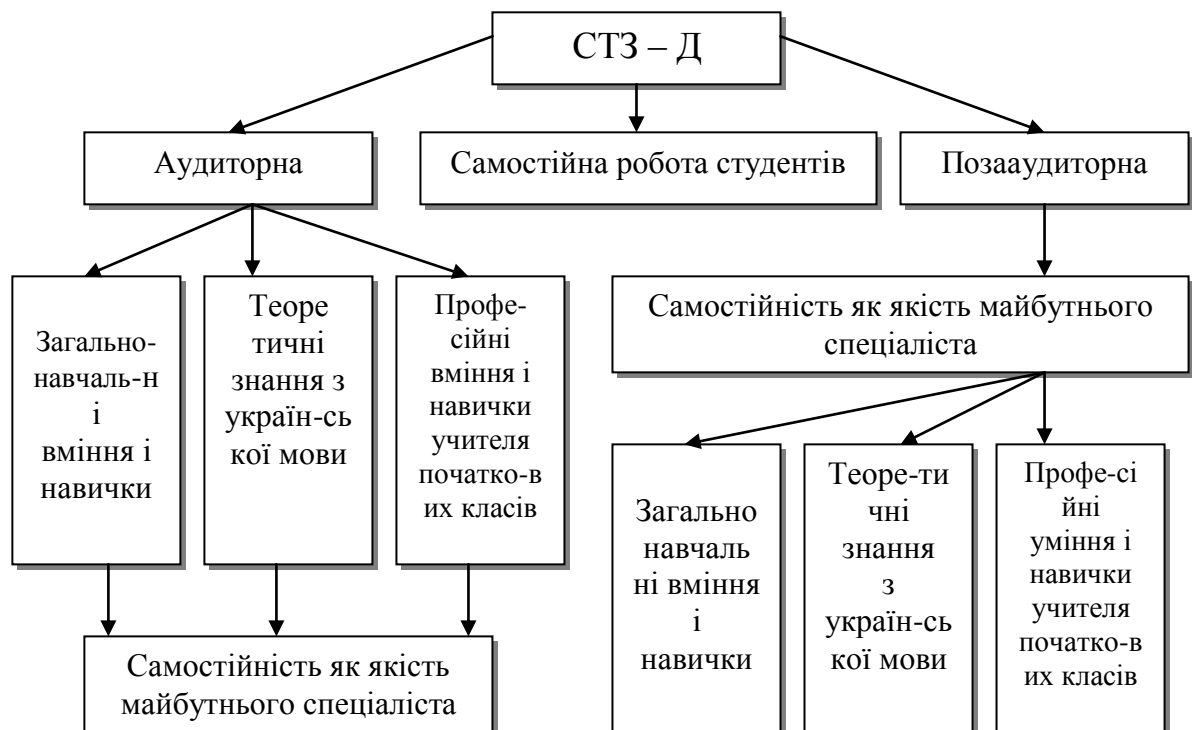

Рис. 2. Система типових завдань з української мови

Система типових завдань з української мови чітко розподіляється на дві групи: 1) для аудиторних практичних занять; 2) для позааудиторних занять.

Система типових завдань з української мови для аудиторної самостійної роботи під час практичних занять за кінцевим результатом навчальної діяльності передбачала: вироблення загальнонавчальних умінь і навичок, які зорієнтовані на розвиток у студентів умінь учитися; засвоєння теоретичних відомостей курсу мови, формування наукових поглядів на мовні явища, вільне володіння мовою як засобом спілкування; формування професійних умінь і навичок через систему професійно зорієнтованих завдань. Таким чином, система типових завдань для аудиторної самостійної роботи формувала загальнонавчальні, спеціальні (визначені курсом) та професійні знання, вміння й навички, внаслідок упровадження якої студенти набували самостійності – провідної якості майбутнього спеціаліста.

Система типових завдань другої групи призначалась для позааудиторної самостійної навчальної діяльності, яка насамперед сприяла формуванню такої якості особистості, як самостійність, бо студенти постійно виконували певну самостійну навчальну дію. Паралельно з формуванням умінь здійснювати самостійну навчальну діяльність студенти набували відповідних теоретичних знань з мови, практичних умінь і навичок: загальнонавчальних, спеціальних, професійних.

Саме об'єднання цих груп завдань утворило систему типових завдань з української мови для ефективно організації самостійної аудиторної й позааудиторної навчальної роботи студентів педколеджу.

У ході дослідницької роботи було визначено якісні критерії оцінки рівнів володіння навичками здійснення самостійної навчальної діяльності, зроблено їх розгорнуту характеристику за визначеними умовами:

1. Оволодіння студентами прийомами самостійного опрацювання навчальної інформації:

низький рівень – частково володіють навичками, мають значні труднощі у виділенні головного, встановленні зв'язків між фактами; *середній рівень* – в основному володіють навичками, самостійно виділяють головне в навчальній інформації з встановленням зв'язків між фактами; *високий рівень* – володіння навичками з виділенням основних положень та встановленням зв'язків між науковими фактами.

2. Оволодіння прийомами переосмислення отриманої навчальної інформації:

низький рівень – відчуття труднощів у відтворенні змісту інформації; *середній рівень* – в основному володіння навичками відтворення навчальної інформації; *високий рівень* – володіння навичками самостійного відтворення навчальної інформації у новій ситуації з можливою її корекцією відповідно до ситуації.

3. Оволодіння прийомами використання опрацьованої навчальної інформації у власному досвіді:

низький рівень – відчуття значних труднощів у використанні навчальної інформації; *середній рівень* – в основному володіння прийомами застосування навчальної інформації; *високий рівень* – здатність до творчого використання інформації.

Для перевірки ефективності розробленої нами технології організації самостійної роботи студентів педколеджу у процесі викладання української мови в кінці навчальних семестрів проводились контрольні зрізи, що передбачали виявлення вищезазначених навичок здійснення студентами самостійної навчальної діяльності. Узагальнені результати цих зрізів дали змогу виявити зростання такого інтегративного показника, як самостійність студентів у навчальній діяльності (табл.2).

Таблиця 2.

Динаміка зростання рівнів навичок
самостійної роботи студентів
у процесі формуючого експерименту

Група	Кількість студентів	Етапи формуючого експерименту											
		Початок експерименту			I етап			II етап			Кінцевий результат		
		I зріз			II зріз			III зріз			IV зріз		
		Рівні			рівні			рівні			рівні		
		низький %	середній %	високий %	низький %	середній %	високий %	низький %	середній %	високий %	низький %	середній %	високий %
21КГ	23	39	48	13	45	39,5	15,5	41	43	16	37,5	45	17,5
22КГ	22	34	50	16	42	40	18	39	44	17	35	47	18
23ЕГ	21	47,5	47,5	5	48	39,5	12,5	31	50	19	13,5	57	29,5
24ЕГ	23	39	48	13	48	39	13	27,5	53,5	19	11	58	31

Інтегральний (узагальнений) показник розраховувався як відсотковий розподіл кількості студентів, яких віднесено до відповідних рівнів за результатами виконання завдань з української мови. Розуміючи відносність цього показника, все ж вважаємо, що цей розподіл може висвітлити певні тенденції. За результатами відповідних розрахунків виявлено, що в експериментальних групах учасники дослідження розподілилися таким чином: високий рівень мали відповідно на початку

–5%, 13%, на кінець – 29,5%, 31%; середній – на початку – 47,5%, 48%, на кінець – 57%, 58% низький – на початку – 47,5%, 39%, на кінець – 13,5%, 11%. Тобто, в експериментальних групах збільшилась кількість студентів, у яких спостерігається високий і середній рівні сформованості показників самостійності і зменшилась кількість з низьким рівнем.

Крім того, студенти, які навчались у експериментальних групах, виявили глибші теоретичні знання з української мови та вміння самостійно оперувати ними на практиці.

Порівняльний аналіз отриманих даних з показниками експериментальних та контрольних груп дає змогу зробити висновки про:

- 1) ефективність запропонованої технологічної моделі, наслідком впровадження якої є те, що в експериментальних групах виявлено значну перевагу високого і середнього рівнів розвитку навичок здійснення самостійної навчальної діяльності у порівнянні з контрольними групами;
- 2) збільшення обсягу самостійної навчальної діяльності студентів на заняттях української мови сприяло розвитку навичок самоосвітньої роботи, формуванню такої провідної якості майбутнього педагога, як самостійність у професійній діяльності.

У **висновках** викладено основні результати дослідження. Відзначається зв'язок сучасного стану розвитку вищої освіти з активним пошуком інноваційних технологій як у навчанні, так і в організації самостійної роботи студентів, без якої неможливі активність, ініціативність і творчість майбутніх педагогів.

Експериментально-дослідна робота виявила, що ефективність організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу в процесі їхньої філологічної підготовки забезпечується комплексом педагогічних умов: оновленням змісту навчального матеріалу, його структурування, методів реалізації та методичного забезпечення курсу мови з урахуванням сучасного рівня лінгвістичної науки; вивченням індивідуальних навчальних можливостей студентів з метою виховання у них інтересу до знань, стимулювання їхньої пізнавальної активності та індивідуального планування самостійної роботи у процесі мовної освіти; озброєнням студентів навичками самостійної навчальної роботи, забезпечення наступності у процесі виховання самостійності на кожному етапі навчання мови у педагогічному коледжі; впровадженням доцільного педагогічного керівництва самостійною роботою студентів.

У ході експериментального викладання української мови в специфічних умовах педколеджу ефективним виявилось формування змісту курсу на основі взаємозв'язку чотирьох аспектів: наукового комунікативно-функціонального, професійного, організаційно-дидактичного і через створену систему типових навчальних завдань. Все це вплинуло на зміну структурних складових компонентів навчальної програми з української мови. Процес засвоєння студентами знань з

української мови, формування навичок здійснення самостійної навчальної діяльності виявився особливо ефективним за умови розподілу навчального матеріалу на окремі завершені навчальні одиниці за укрупненим принципом; визначення дидактичної мети кожної з них, видів, форм і методів самостійної фронтальної та індивідуальної роботи студентів; забезпечення реалізації дидактичної мети кожної навчальної одиниці, здійснення постійного зворотного зв'язку за допомогою самоконтролю студентів і контролю викладачів.

У ході експерименту підтверджено необхідність урахування індивідуальних навчальних можливостей студентів різних курсів з метою розвитку навичок здійснювати самостійно навчальну роботу та індивідуального планування їхньої самостійної роботи у процесі мовної освіти.

Суттєву роль в активізації самостійної роботи студентів і їхньої навчальної діяльності відіграла спеціально здійснювана система заходів для забезпечення співпраці викладачів-словесників і студентів: створення позитивного фону в їхніх взаєминах; використання активних методів і форм організації навчання на заняттях української мови: виклад лекційного матеріалу з орієнтацією на укрупнення навчального матеріалу та проведення проблемних семінарських занять, комунікативно-функціональна й професійно зорієнтована спрямованість практичних занять, використання навчальних ігор. Значному підвищенню ефективності самостійної роботи студентів у процесі їхньої лінгвістичної освіти сприяло використання стандартизованого контролю, тестування, а також розроблена автором система здійснення самоконтролю студентами самостійної навчальної діяльності.

Експериментальне дослідження організації самостійної роботи студентів педколеджу в процесі викладання української мови підтвердило правильність її вихідних теоретичних положень і ефективність визначених педагогічних умов.

Сукупність отриманих наукових висновків та практичних рекомендацій має важливе значення для професійної підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах II рівня акредитації.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати ряд пропозицій. Виявлено необхідність створення підручників, методичних посібників з курсу "Українська мова" із системою орієнтирів на самостійну роботу студентів; оновлення програм підвищення фахового рівня викладачів з метою набуття ними знань організації самостійної роботи студентів.

До подальших напрямків досліджень цієї важливої проблеми вважаємо за доцільне віднести: виявлення педагогічних умов забезпечення наступності у підготовці студентів вищих навчальних закладів різного рівня акредитації до самостійної роботи у процесі їхньої мовної освіти; розроблення спеціальних засобів оцінювання і діагностичних методик для проведення контролю за самостійною навчальною діяльністю.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Лобода Т.М. Самостійність у навчанні – це актуально // Диво-слово.—1998.— №9.— с. 37 – 39.
2. Лобода Т.М. Самостійна робота студентів педагогічного коледжу як засіб активізації творчої пізнавальної діяльності у процесі вивчення української мови // Педагогіка і психологія.—1998.— №2.—с. 90 – 95.
3. Українська мова/ програма та система орієнтирів для самостійної роботи студентів: Навчальний посібник / Укладачі: Т.М. Лобода, О.В.Остапенко, М.Ф. Черній – програма; Т.М.Лобода – система орієнтирів для самостійної роботи студентів.—К.: Віпол, 1998.—128с.
4. Лобода Т.М. Фактори ефективності організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць.—К.: НПУ, 2000. -Вип. 4. – с. 147 – 151.
5. Лобода Т.М. Семінарські заняття з української мови як засіб формування навичок самостійної пізнавальної діяльності студентів педагогічного коледжу // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць.—К.: НПУ, 1999.—Вип.2. — с. 231 – 238.
6. Лобода Т.М. Професійно зорієнтовані завдання з української мови – ефективний засіб розвитку мовленнєвих і професійних умінь та навичок студентів педагогічного коледжу// Культура мовлення у процесі навчання (теорія та практика). Збірник наукових праць.—Тернопіль: СМП “Астон”, 1999.—с. 91 – 94.
7. Лобода Т. Оновлення змісту навчального матеріалу з української мови – передумова гармонійного розвитку майбутнього учителя початкових класів // Слово і суспільство: Збірник наукових праць.—К.: Київ. нац. ун – т., 2000. – Ч. 1. – с. 118 – 122.
8. Теми курсових та дипломних робіт з методики викладання української мови в початковій школі / А.П. Каніщенко, М.В.Купчинський, Л.В. Солдатова, Т.М. Лобода.—К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2000. — 72 с.
9. Лобода Т.М. Педагогічні умови організації самостійної навчальної діяльності студентів педагогічного коледжу // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 18-19 жовтня 2000 р. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2000. – Ч.2. – С. 141-143.

Анотація

Лобода Т.М. Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання української мови. – НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ, 2001.

Дисертацію присвячено проблемі організації ефективної самостійної роботи студентів педагогічних коледжів у процесі викладання української мови, у яких здійснюється підготовка кваліфікованих фахівців для закладів освіти. У роботі теоретично обґрунтовано сутність таких понять: самостійність і самостійна робота студентів, керівництво самостійною роботою; описано організаційну модель керівництва самостійною роботою студентів в умовах педагогічного коледжу; виявлено види, форми, лінгводидактичні умови і принципи організації самостійної роботи студентів; розроблено технологію її здійснення у процесі викладання української мови.

Ключові слова: самостійність, самостійна робота студентів, види, форми, лінгводидактичні принципи і умови організації самостійної роботи студентів.

Аннотация

Лобода Т.М. Педагогические условия организации самостоятельной работы студентов педагогического колледжа в процессе преподавания украинского языка. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 — теория и методика обучения языка. - Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2001.

Диссертация посвящена проблеме организации эффективной самостоятельной работы студентов педагогического колледжа в процессе преподавания украинского языка.

На основании теоретического анализа раскрыты социально- педагогические факторы, которые влияют на рост интереса к поиску инновационных технологий в образовании, в частности к организации самостоятельной работы. Современная концепция высшего образования определяет основной своей составляющей самостоятельную работу студентов, без которой невозможно сформировать активность, инициативность и творчество будущих специалистов.

Высшие педагогические заведения призваны не только давать студентам определенную систему знаний, формировать у них профессиональные умения и навыки, но и помочь овладеть методикой самостоятельного поиска и получения информации необходимой для дальнейшей деятельности.

Результаты теоретического изучения источников по исследуемой проблеме дали возможность обосновать сущность таких понятий, как самостоятельность,

самостоятельная работа студентов, руководство самостоятельной работой. В процессе теоретического анализа выявлено виды, формы, лингводидактические условия и принципы организации самостоятельной работы студентов.

Констатирующий этап исследования выявил, что в педагогических колледжах существует определенный опыт и практика планирования, организации самостоятельной работы студентов, которая во многом учитывает основные направления и тенденции современной дидактики высшей школы. Вместе с тем следует констатировать существование сложностей в практической реализации самостоятельной работы, эффективность которой зависит как от студентов (знания рациональных приёмов умственной деятельности; умение планировать и организовывать самостоятельную работу), так и от деятельности преподавателей (обучение студентов научной организации умственного труда, повышения контроля за систематической работой на протяжении семестра, организации систематических консультаций).

Эффективность организации самостоятельной работы студентов педагогического колледжа в процессе их филологической подготовки обеспечивается комплексом педагогических условий: обновления содержания учебного материала по украинскому языку, его структурирования, методов реализации в учебном процессе; изучение индивидуальных учебных возможностей студентов; вооружение студентов навыками самостоятельной учебной работы; обеспечение

целесообразного педагогического руководства самостоятельной работой студентов.

Обновление содержания учебного материала, его структурирования, форм и методов реализации, методического обеспечения курса языка осуществлялось на основе взаимосвязи четырёх аспектов в формировании его содержания: научного, коммуникативно-функционального, профессионального, организационно-дидактического (целесообразное соотношение содержания и объема самостоятельной учебной аудиторной и внеаудиторной работы студентов) и предусматривало :

-смену структурных компонентов учебной программы по украинскому языку;
 -осуществление внутреннего упорядочения содержания, форм и методов преподавания курса украинского языка с учетом его специфики в педагогическом колледже:

- 1) распределение учебного материала на отдельные учебные единицы по принципу укрупнения;
- 2) определение дидактической цели каждой из них, видов, форм и методов самостоятельной фронтальной и индивидуальной работы студентов;
- 3) обеспечение реализации дидактической цели каждой учебной единицы;

- 4) организация эффективного руководства самостоятельной работой студентов посредством консультаций, индивидуальных и групповых заданий, методических рекомендаций преподавателей;
- 5) осуществление обратной связи с помощью самоконтроля студентов и контроля преподавателей;

-обеспечение целесообразного педагогического руководства самостоятельной работой студентов всеми подразделениями и преподавателями педагогического колледжа.

Опытно-экспериментальная работа осуществлялась в три этапа:

I этап - определение исходных данных об индивидуально-типологических особенностях готовности студентов к самостоятельной учебной деятельности.

II этап — организация педагогического воздействия, направленного на усовершенствование мотивационного, содержательного и конструктивного компонентов филологической подготовки студентов в условиях организации самостоятельной работы; внесение корректив в процесс преподавания украинского языка в педколледже.

III этап — апробация организационной технологической модели самостоятельной работы студентов на школьном отделении педагогического колледжа в процессе преподавания украинского языка и оценка её эффективности.

Для проверки эффективности разработанной нами технологии организации самостоятельной работы студентов в конце учебных семестров проводились контрольные срезы, которые предусматривали выявление навыков осуществления студентами самостоятельной учебной деятельности. По результатам соответственных расчетов в экспериментальных группах определено увеличение количества студентов, у которых наблюдается высокий и средний уровни формирования показателей самостоятельности и уменьшение количества с низким уровнем.

Разработанная и экспериментально проверенная технология организации самостоятельной работы студентов педколледжа в процессе преподавания украинского языка способствует развитию у студентов навыков осуществления самостоятельной работы, постоянному самоусовершенствованию, самообразованию, формированию учебной и профессиональной самостоятельности.

Ключевые слова: самостоятельность, самостоятельная работа студентов, организация самостоятельной работы студентов, виды, формы, лингводидактические принципы и условия самостоятельной работы студентов.

Annotation

Loboda T.M. Pedagogical Conditions of Students Self – independent work in Pedagogical College in the Teaching Process of Ukrainian. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree by speciality – 13.00.02 – Theory and Methods of Ukrainian Teaching. – National Pedagogical University after M.P. Dragomanov, Kyiv, 2001.

Thesis is devoted to the problem of effective students self – independent work in pedagogical colleges in the teaching process of Ukrainian, where the preparing of skilled specialists for educational establishments is held.

It was paid much attention to the problems of self - independence, students self – independent work, self – independent work administration, to the organizing model of students self – independent work administration in pedagogical college. Kinds, forms, lingvodidactical conditions and principles of students self– independent work were discovered. The technology of its realization in the process of Ukrainian teaching was elaborated.

Key words: independence, students self – independent work, students self– independent work organization, students self – independent work administration, kinds, forms, lingvodidactical principles and conditions of students self – independent work organization.